

UDK:82/81

Otabek YULDASHEV,
Namangan davlat universiteti dotsenti v.b., PhD
E-mail: otabekuldashv91@gmail.com

F.f.d., dotsent T.Kuchkarov taqrizi asosida

PARTICULARLY THE NOMINATION OF SOME UZBEK LANGUAGE HEMERONYM

Annotation

The article analyzes the changes in hemeronymy in the Uzbek language during the years of independence, normative violations in the naming of modern newspapers and magazines, and gives recommendations for their elimination.

Key words: Onomastics, ideonym, hemeronym, microscale, press publications, language standards, spelling, vocabulary.

ОСОБЕННОСТИ НАЗВАНИЯ НЕКОТОРЫХ УЗБЕКСКИХ ЯЗЫКОВЫХ ГЕМЕРОНИМОВ

Аннотация

В статье анализируются изменения гемеронимии в узбекском языке за годы независимости, нормативные нарушения в наименованиях современных газет и журналов, а также даются рекомендации по их устранению.

Ключевые слова: Ономастика, идеоним, гемероним, микромасштаб, публикации в прессе, языковые нормы, орфография, лексика.

AYRIM O‘ZBEK TILI GEMERONIMLARI NOMINATSIYASI XUSUSIDA

Annotatsiya

Maqolada istiqloq yillarida o‘zbek tilida gemeronimiyasidagi o‘zgarishlar, zamonaviy gazeta, jurnal kabi ommaviy matbuot nashrlarining nomlanishidagi me‘yoriy buzilishlar tahlil qilingan va ularni bartaraf etish yuzasidan tavsiyalar berilgan.

Kalit so‘zlar: Onomastika, ideonim, gemeronim, mikroko‘lam, matbuot nashrlari, til me‘yorlari, imlo, lug‘aviy asos.

Kirish. Matbuot – davr va zamonning ma‘naviy ko‘zgusi. Unda jamiyat, kishilik ruhiyati, maqsad-intilishlari, munosabatlari va manfaatlari o‘z aksini topadi[1]. Matbuot nashrlarining maxsus atqli nomlari onomastikada gemeronimlar deb ataladi. Gemeronim termini fanga N.V.Podolskaya tomonidan kiritilgan, keyin esa I.V.Kryukova tomonidan kengaytirilgan. Onomastik terminologik lug‘atlarda gemeronim termini quyidagicha izohlangan: “Gemeronim (yunon. “gemero” – kun, sutka va “onim” – nom) – davriy nashrlarning, shu jumladan, gazetalar, jurnallar, xabarnomalarning atqli nomlari”[2].

Gemeronimlar ideonimlarning bir turi sifatida onomastik mikroko‘lamni tashkil qiladi. N.V.Podolskayaning fikricha, ideonim – “inson faoliyatining intellektual, g‘oyaviy va badiiy sohasida denotatlarga ega turli toifadagi atqli nomlar”. Bu jihatdan gemeronimlar leksik va konseptual boyitilganligi bois ideonimlarga yaqin turadi.

O‘zbek matbuoti istiqloq davrida sifat va miqdor jihatidan taraqqiy etdi. Hozirda har tomonlama mukammal zamonaviy talablarga javob beradigan, hajmi, mavzu ko‘lami, sifati bilan ham ahamiyatga molik bo‘lgan gazeta va jurnallar nashr etilmoqda. Shuningdek, ularni nomlashda ham yangi zamonaviy tamoyillarga asoslanish yaxshi samar berdi:

1. Eski sho‘ro tuzumi va uning mafkurasi bilan bog‘liq nashrlarning nomi o‘zgartirildi: “Sovet O‘zbekistoni” – “O‘zbekiston ovozi”, “Yosh leninchi” – “Turkiston”, “Lenin uchquni” – “Tong yulduzi” kabi.

2. Ko‘plab tarixiy va xalqona gazeta nomlari paydo bo‘ldi: “Hurriyat”, “O‘zbekiston ovozi”, “Xalq so‘zi”, “O‘zbekiston adabiyoti va san‘ati”, “Mahalla” kabi.

3. Barcha sohalarga doir gazeta va jurnallar ta‘sis etilida hamda ular sohaviy mansubligi motivatsiyasi asosida nomlandi: “Abuturent”, “Adolat ko‘zgusi”, “Asr futboli”, “Diyonat”, “Oltin qalam”, “Oila va jamiyat”, “Ayol qalbi”, “Sirli tabobat”, “Fidoyi yoshlar”, “Huquq olamida”,

“Energetika va resurs tejash muammolari”, “O‘zbekiston matematika jurnali” kabi.

O‘zbek onomastikasida gemeronimlar – matbuot nashrlarining atqli nomlari maxsus monografik aspektida o‘rganilmagan. Shu bois o‘zbek tilidagi zamonaviy gemeronimlarning, ya‘ni hozirda nashr etilayotgan barcha matbuot nashrlarini nomlash til me‘yorlar va talablariga javob beradi deb bo‘lmaydi. Bu quyidagilarda ko‘rinadi:

Ayrim gazeta, jurnal nomlarning yozilishi imlo qoidalarga muvofiq emas. Masalan, “Jannat Makon” jurnali nomidagi kichik harflar bilan yozilishi lozim bo‘lgan “makon” so‘zi bosh harflar bilan yoziladi. Qo‘shib bir so‘z tarzida yozilishi lozim bo‘lgan ayrim nomlar ajratib yoki chiziqcha bilan yoziladi: “Avto-Olam”, “Agro Ilm” kabi. “Sharq Ziyosi” gemeronimidagi ziyo so‘zi bosh harflar bilan xato yozilgani kabi.

Bundan tashqari, Surxondaryo viloyatining Sariosiyo tumani hokimligining ijtimoiy-siyosiy gazetasi nomi lotin alifbosiga asoslangan o‘zbek yozuvida “SariOsiyo” tarzda xato yozilgan. Bularni barchasi nomni jimjimador, diqqatni jalb etuvchi shaklda berishga intilish mahsulidir. Aslida bu qo‘shma tarkibli xoronim – tuman nomi Sari+Osiyo leksemalarining o‘zaro kompozitsiya usulida birikishidan hosil qilingan. Lekin Osiyo leksemasi atqli joy nomini ifodalasada, qo‘shma so‘z tarkibida kichik harflar bilan yozilishi kerak edi. Demak, gazeta nomi tuman nomiga mutanosib tarzda Sariosiyo shaklida yozilishi maqsadga muvofiq.

Ayrim gazeta-jurnallarning o‘zbek tili milliy an‘analariga zid tarzda yarim o‘zbekcha, yarim Yevropacha so‘zlar asosida g‘alib nomlanishi kuzatiladi. Matbuot nomlari tarkibida tilimizga yangi o‘zlashgan va o‘zlashayotgan info, press, plyus, TV, inter,word kabi chet so‘zlar qo‘llanishini ko‘rish mumkin. Hozirgi kun matbuot nashrlarini nomlashda bu kabi so‘zlarni faol qo‘llanishi natijasida ko‘plab qo‘shma tarkibli gemeronimlar paydo bo‘ldi. Masalan, “Ekspress-Info”,

“Soliq info”, “Shifo info”, “Tayanch-info”, “Futbol info”, “Infolib axborot”, “Hamkor-Press”, “Doktor Press” “Afrosiyob press”, “Hayrat press”, “Fermer Press”, “Huquq press NTM”, “EKO OLAM PRESS”, “GM-Uz-avto press”, “Biznes press”, “A’lochi press”, “Darakchi Plyus”, “Sanduvoch plyus”, “Hordiq plyus”, “Bozor plyus”, “Erudit-Plyus”, “Vodiy gavhari plyus”, “Kino+TV”, “Humo+TV”, “Tasvir TV”, “Parvina TV”, “TV Skanvord”, “Inter futbol”, “Inter sport”, “Tabassum word”, “Mahorat-WORD”, “Dono word”, “Tabassum word”, “Talqin word”, “Tafakkur vord”, “Imkon-WORD”, “Futbol ekspress”, “Express Media” kabi.

Ayrim gemeronimlar tarkibida esa yuqorida keltirilgan yevropacha soʻzlarning bir nechasi aralash qoʻllanishi kuzatiladi: “PressTIJ-TV plyus”, “PressTIJ-TV”, “Tasvir plyus TV”, “Futbol Info plyus”, “Ekspress-Info”, “Erudit”, “Excellent”, “Futbol favorit”, “Futbol mundial”, “KROSS”, “Parvona TELE-GID”, “Klass!”, “UZBEKISTAN TODAY”, “MANAGEMENT”, “SMART KIDS”, “Megabyte” kabi.

Yuqorida keltirilgan dalillardan koʻrinadiki, mamlakatning ijtimoiy-siyosiy, iqtisodiy, madaniy hayoti taʼsirida tilning apellyativ sathida yuz bergan, yaʼni nolisoniy va lisoniy oʻzgarishlar atoqli otlar tizimida ham oʻz ifodasini topmoqda. Oʻzbek matbuot nashrlari nomlari – gemeronimlarning tarkibi va tuzilishi kun sayin oʻzgarimoqda va boyimoqda. Zamonaviy neogemeronimlar buning yorqin dalilidir, biroq neogemeronimlarning yuzaga kelishi toʻla ijobiy hodisa emas. Ular oʻzbek tilining nomlar yaratish borasidagi milliy tamoyil va qonun-qoidalariga toʻla javob bermaydi.

Ayrim gazeta-jurnallar nomlanish oʻzbek tilining meʼyorlariga javob bermasligi hamda ularningimloviy jihatdan xato yozilishi yoki butunlay tilimizga begona xorijiy

soʻzlardan tarkib topganligi va bu omma ongu shuuriga singiyotganligi achinarlidir Oʻzbek tili neogemeronimlarini leksik-semantik, yasalish, imloviy jihatdan tartibga solish, toʻgʻrilash va tartibga solish oʻzbek onomastikasining dolzarb vazifalaridir. Bizningcha, matbuot nashrlarini nomlashda quyidagi tavsiyalarga amal qilish lozim:

1. Matbuot nashrlari – gazeta va jurnallarning nomlari loʻnda, sodda va tushunarli boʻlmogʻi lozim.

2. Nomlarga sof oʻzbekcha yoki oʻzlashma qatlamga mansub, til jamoasiga tushunarli, faol isteʼmolda boʻlgan soʻzlar lugʻaviy asos qilib olinmogʻi shart.

3. Matbuot nashriga ijtimoiy-siyosiy islohot va oʻzgarishlar taʼsirida oʻzgaraydigan, uzoq yashovchan nom tanlash lozim.

4. Matbuot nashrlari oʻzbek tilining milliy-lisoniy anʼanalari asosida davlat tilida rasmiylashtirilishi maqsadga muvofiq.

5. Nom matbuot nashrining maqsad va vazifalari hamda mavzu- mundariyasini ifodalamogʻi kerak.

6. Nomlar amaldagi joriy krill va lotin alifbolariga asoslangan oʻzbek yozuvlari imlo qoidalariga muvofiq yozilishi shart. Ularning yozma va bosma shakllari ham grafik, imlo meʼyorlariga asoslangan holda berilishi kerak.

7. Matbuot nashrlari nomlarini tez-tez almashtirilishi va oʻzgartirilishiga chek qoʻymoq lozim.

8. Matbuot nashrlarini nomlashda uning oʻquvchilariga mushitariylari ommasining taklif-istaklarini eʼtiborga olish yaxshi samara beradi.

Shu tavsiyalarga amal qilsak, yangi nomlar yaratish borasidagi Oʻzbekiston Respublikasining “Davlat tili toʻgʻrisidagi” Qonunida belgilangan talab va vazifalarni bajarishga erishamiz.

ADABIYOTLAR

1. Абдуазизова Н.А. Ўзбекистон журналистикаси тарихи. – Тошкент: Академия, 2002. – 6 б.
2. Подольская Н. В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – М: Наука, 1988. – С. 61.
3. Қосимов Б., Юсупов Ш., Долимов У., Ризаев Ш., Аҳмедов С. Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти. – Тошкент: Маънавият, 2004. – Б. 403.
4. Ўзбекистон миллий энциклопедияси. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2002. – 3-ж. – Б. 121-122.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. – Тошкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2006. – 3-ж. – Б. 443.
6. Yuldashev Otabek Toshpulat ugli, Kazaqova Nozima Abdulbokiyeвна. Position and functional characteristics of indicators used in certain hemeronyms in the uzbek language. International Journal of Evaluation and Research in Education (IJERE). Vol. 12, No. 4, December 2023, pp. 315~318 ISSN: 2252-8822, DOI: 10.11591/ijere.v12i3.22624 <https://ijere.iaescore.com/index.php/IJERE>
7. Yuldashev Otabek Toshpulat ugli. Nomination-motivation characteristics of hemeronym of the uzbek language. Texas Journal of Philology, Culture and History. <https://zienjournals.com>
8. Yuldashev Otabek Toshpulat ugli. On the emergence of uzbek hemeronymy and first examples. Texas Journal of Philology, Culture and History. <https://zienjournals.com>
9. Yuldashev Otabek, Mohidil Olimova. Lexical-semantic analysis of certain definitions and vulgarisms used in Tahir Malik’s “Shaytanat” // International bulletin of applied science and technology // <https://doi.org/10.5281/zenodo.7956199>
10. Ulukov N. Historical-linguistic study of hydronyms of the Uzbek language. – Tashkent, 2008. – B. 144.
11. Hojiyev A. An explanatory dictionary of linguistic terms. – Tashkent: State Scientific Publishing House of the National Encyclopedia of Uzbekistan, 2002. – B. 51.
12. Ulukov Nasirjon Muhammadalievich, Yuldashev Otabek Toshpulat ugli. Formation and formation of certain hemeronyms in the uzbek language. Semiconductor Optoelectronics, Vol. 42 No. 2 (2023), 1286-1292. <https://bdtgd.cn/article/view/2023/02/1286.pdf>
13. Yuldashev O. Adashboyeva G. Fors-tojikcha ob oʻzlashmasining leksik-semantik va derivatsion xususiyatlari. Konferensiya ilmiy baynalmillal «Muammoxon ilmu fan az niqoхи muхaqқikon» "Ilm-fan muammolari tadqiqotchilar talqinida" II xalqaro ilmiy konferensiya. 15.02.2024. Tojikiston, Xoʻjand. <https://interpretationandresearches.uz/index.php/iar/article/view/2061>
14. Yuldashev O. Oʻzbek tili tarixiy gemeronimlarining nominatsion-motivatsion xususiyatlari. III. Uluslararası adbilim sempozyumu tam metin bildiri kitabi. 26-28 Ekim 2023. “Bookmany print”, Toshkent – B. 298-302. <https://www.researchgate.net/publication/377812560> III. Xalqaro onomastika simpozumi toʻplami 2024